

Mikołaj Truszkowski

- ▶ Uniwersytet Łódzki
(University of Lodz, Poland)
- ▶ e-mail: ul0264162@edu.uni.lodz.pl
- ▶ ORCID: 0000-0002-4262-5776

Anna Warston

- ▶ Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
(Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland)
- ▶ e-mail: anna.warston@doktorant.ujd.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0001-9452-3459

DOI: 10.15290/mhi.2024.23.01.13

PRAWO WŁAŚCIWE DLA OKREŚLENIA STOSUNKÓW MIĘDZY RODZICAMI A DZIEĆMI W PRAWIE PRYWATNYM MIĘDZYNARODOWYM – ANALIZA W UJĘCIU HISTORYCZNOPRAWNYM

Abstrakt

Stosunki między rodzicami a dziećmi są istotne ze względu na fundamentalne prawa i obowiązki wynikające z rodzicielstwa. Prawo do utrzymania stosunków rodzinnych stanowi ważny element ochrony praw dziecka i równowagi między prawami stron. Celem analizy jest przedstawienie zagadnienia prawa właściwego dla określenia stosunków między rodzicami a dziećmi w prawie prywatnym międzynarodowym w ujęciu historycznoprawnym. Dodatkowo w publikacji zostaną wskazane wybrane problemy prawne wynikające ze stosowania przepisów ustaw kolizyjnych z 1926, 1965 oraz 2011 r. Warto zaznaczyć, iż w aktach prawnych okresu 20-lecia międzywojennego prawodawca dzielił dzieci na „prawe” i „nieprawe”. W czasach powojennych, z uwagi na silną krytykę przedstawicieli literatury przedmiotu, ustawodawca odszedł od przytoczonego podziału zstępnych. Autorzy, poprzez historycznoprawne ujęcie tematu, prezentują ewolucję przepisów regulujących te kwestie, biorąc pod uwagę zmieniające się normy prawne oraz ich wpływ na obowiązujące obecnie zasady prawa prywatnego międzynarodowego.

W tym celu autorzy posługują się metodami historyczno-, teoretyczno- oraz dogmatyczno-prawną, posiłkując się źródłami takimi jak akty normatywne, orzeczenia judykatury oraz poglądy przedstawicieli doktryny. W ramach podejścia dogmatycznego autorzy analizują treść i strukturę obowiązujących przepisów prawnych, uwzględniając zarówno ich literę, jak i interpretację doktryny prawniczej. Skupiając się na wykładni poszczególnych norm prawnych, badacze identyfikowali zasady, reguły oraz wyjątki, mające znaczący wpływ na stosunki między rodzicami a dziećmi w kontekście prawa prywatnego międzynarodowego. Ponadto publikację wzbogacono o orzeczenia Sądu Najwyższego z okresu II RP, jak również o najnowsze orzecznictwo współczesne.

Słowa kluczowe: pochodzenie dziecka, rodzina, prawo prywatne międzynarodowe, pochodzenie ślubne, prawo rodzinne

THE LAW APPLICABLE TO DETERMINING THE RELATIONS BETWEEN PARENTS AND CHILDREN IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW – AN ANALYSIS IN A LEGAL-HISTORICAL PERSPECTIVE

Abstract

The relationship between parents and children is important because of the fundamental rights and responsibilities of parenthood. The right to maintain family relationships is an important element in the protection of children's rights and so is the balance between the parents' rights and the child's well-being. The aim of the analysis is to present the issue of the law applicable to determining relations between parents and children in private international law from a historical and legal perspective. Additionally, the publication will indicate selected legal problems arising from the application of the provisions of the Conflict of Laws of 1926, 1965 and 2011. It is worth noting that in the legal acts of the interwar period, the legislator divided children into "legal" and "illegitimate". In post-war times, due to strong criticism from representatives of the literature on the subject, the legislator departed from the above-mentioned division of descendants. The authors, through a historical and legal approach to the topic, present the evolution of the provisions regulating these issues, taking into account the changing legal norms and their impact on the currently applicable principles of private international law. For this purpose, the authors use historical, theoretical and dogmatic-legal methods, relying on sources of normative acts, judicial decisions and views of the doctrine. As part of the dogmatic approach, the authors analyze the content and structure of applicable legal provisions, taking into account both their letter and the interpretation of legal doctrine. Focusing on the analysis of specific legal norms, researchers identified principles, rules and exceptions that have a significant impact on relations between parents and children in the context of private international law.

Key words: child's origin, family, private international law, illegitimate child, family law

1. Wstęp

Stosunki osobiste między rodzicami a dziećmi odgrywają kluczową rolę z punktu widzenia instytucji rodziny. W związku z tym unormowania dotyczące tych zagadnień obecne są w systemach prawnych od czasów antycznych. Ponadto europeizacja i globalizacja mają istotny wpływ na prawo prywatne międzynarodowe, wprowadzając nowe wyzwania i zmieniając tradycyjne podejścia do regulacji stosunków prawnych między podmiotami z różnych państw. Mając to na uwadze, w ustawach kolizyjnych od 1926 r. polski ustawodawca zawarł regulacje z zakresu tytułowej kwestii. Zasadniczym celem artykułu jest przedstawienie zagadnienia prawa właściwego dla określenia stosunków między rodzicami a dziećmi w prawie prywatnym międzynarodowym w ujęciu historycznoprawnym. W tym celu autorzy posługują się metodami historyczno-, teoretyczno- oraz dogmatycznoprawną, posiłkując się źródłami aktów normatywnych, orzeczeniami judykatury oraz poglądami doktryny.

2. Regulacje okresu 20-lecia międzywojennego

Po odzyskaniu niepodległości przez nowo odrodzoną II Rzeczpospolitą na ziemiach polskich obowiązywało aż pięć obcych systemów prawnych: niemiecki, austriacki, rosyjski, francuski oraz węgierski¹. Od momentu „zrzczenia zaborczych okowów” najwybitniejsi przedstawiciele doktryny prawniczej żądali natychmiastowego rozpoczęcia prac ujednociających obowiązujące prawo². Warto przy tym podkreślić, iż poglądy te odnosiły się także do unifikacji przepisów prawa rodzinnego, co znalazło odzwierciedlenie w ich priorytetowym traktowaniu w powołanej w 1919 r.

¹ J. Markiewicz, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939 (zagadnienia wybrane)*, „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2010, t. 3, s. 113–114.

² F. Bossowski, *O naszych najbliższych zadaniach ustawodawczych*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” 1919, z. 1, s. 119–123; W. Makowski, *W sprawie ujednostajnienia ustawodawstwa*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 2–3, s. 13; K. Fierich, *Kilka uwag w sprawie obecnych zadań ustawodawstwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 15, s. 141; M. Krzesimowski, *Nieco o naszej działalności prawodawczej*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1920, nr 46, s. 362–363; F. Zoll, *Nasze zadania najbliższe w dziedzinie międzynarodowego i międzydzielnicowego prawa prywatnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 23, s. 231; S. Milewski, A. Redzik, *Themis i Pheme. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011, s. 213–214.

Komisji Kodyfikacyjnej³. Niestety, projekty odnoszące się do tej gałęzi prawa były odrzucane przez Kościół katolicki i opinię publiczną z powodów ideologicznych⁴. W związku z tym do 1 lipca 1946 r.⁵ w dalszym ciągu obowiązywały regulacje państw zaborczych⁶.

Słusznie zauważyli Stanisław Milewski i Adam Redzik, że na łamach „Gazety Sądowej Warszawskiej” domagano się prowadzenia równoległych wobec opracowywania projektów poszczególnych ustaw prac prawodawczych nad *le droit interprovincial privé* (prawem prywatnym międzydzielnicowym)⁷. Należy zgodzić się również z Leonardem Górnickim, iż unormowania te różniły się od prawa prywatnego międzynarodowego normami będącymi w kolizji. W przypadku prawa prywatnego międzydzielnicowego są to normy poszczególnych obszarów (dzielnic) w obrębie jednego państwa, zaś prawa prywatnego międzynarodowego – normy własnego oraz obcego państwa⁸. Należy również wskazać, iż w okresie 20-lecia międzywojennego normy prawa prywatnego międzydzielnicowego miały subsydiarny (pomocniczy) charakter w stosunku do jego międzynarodowego odpowiednika⁹. Wskazywały bowiem, które przepisy prawa obowiązujące na obszarze danej dzielnicy należało zastosować. Dodatkowo w kontekście panującego na ziemiach polskich chaosu prawnego należy dodać, iż owe akty normatywne odegrały znaczącą rolę na etapie stosowania prawa

³ D. Makitła, *Historia prawa w Polsce*, Warszawa 2008, s. 506.

⁴ Z. Radwański, *Prawo cywilne i proces cywilny*, [w:] *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939. Część II*, red. F. Ryszka, Warszawa 1968, s. 161–162; J. Dworas-Kulik, K. Moriak-Protopopowa, *Projekt Lutostańskiego a bolszewickie regulacje prawne dotyczące prawa małżeńskiego okresu międzywojennego*, „Kościół i Prawo” 2020, nr 1, s. 194–195; D. Makitła, Z. Naworski, *Historia prawa na ziemiach polskich. Polska pod zaborami. II Rzeczpospolita. Zarys wykładu*, Toruń 2000, s. 64–65,

⁵ Dekret z dnia 14 maja 1946 r. – Prawo opiekuńcze (Dz.U. 1946 nr 20, poz. 135); Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. – Prawo rodzinne (Dz.U. 1946 nr 6, poz. 52); B.K. Truszkowski, *Karcenie dzieci na ziemiach polskich. Regulacje prawne od XIX wieku do dziś*, „Miscellanea Historico-luridica” 2020, z. 1, s. 65.

⁶ Należy jednak wskazać, że 13 lipca 1939 r. uchwalono ustawę o ułatwieniu przysposobienia małoletnich (Dz.U. 1939 nr 63, poz. 416), przy czym ten akt normatywny nie odnosił się do tytułowego zagadnienia.

⁷ S. Milewski, A. Redzik, op. cit., s. 213–214; V.F. Dvorský, *Międzydzielnicowe prawo prywatne w międzywojennych Polsce i Czechosłowacji*, „Forum Prawnicze” 2020, nr 5, s. 71.

⁸ L. Górnicki, *Założenia i koncepcje kodyfikacji prawa w II RP*, „Prawo i Więź” 2022, nr 4, s. 640.

⁹ R. Jastrzębski, *Prawo prywatne międzydzielnicowe. Zarys problematyki*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2015, z. 3, s. 288.

(szczególnie w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości)¹⁰. Bowiern judykatura okresu II Rzeczypospolitej, rozstrzygając spory, kierowała się nieuchwalonymi jeszcze projektami ustaw kolizyjnych¹¹.

W świetle prawa prywatnego międzynarodowego¹² oraz prawa prywatnego międzydzielnicowego¹³ zagadnienie pochodzenia dziecka zostało uregulowane w art. 18–22 przytoczonych ustaw¹⁴. Zgodnie z regulacją normatywną „o ślubnem pochodzeniu dziecka rozstrzygało prawo ojczyste męża matki z czasu urodzenia dziecka¹⁵. Jeżeli wówczas mąż nie żył, właściwe było prawo zmarłego z czasu jego śmierci”. Fryderyk Zoll wskazywał, iż przepis ten pośrednio wskazywał prawo właściwe dla uznania potomka za „ślubne dziecko”. U podstaw skonstruowania omawianej jednostki redakcyjnej w przytoczonym brzmieniu stało założenie, że o statusie dziecka powinno rozstrzygać „jego własne prawo personalne”. Było ono, zdaniem głównego twórcy ustaw kolizyjnych, silnie skorelowane z „prawem personalnym” męża matki¹⁶. Korespondowało to z pozostałymi postanowieniami omawianych aktów normatywnych, zgodnie z którymi dziecko ślubne nabywało *ex lege* obywatelstwo ojca¹⁷ oraz dzieliło

¹⁰ Rozprawa doktorska B.K. Truszkowskiego przygotowana w Katedrze Nauk Historyczno-Prawnych, Teorii i Filozofii Prawa oraz Komparatystyki Prawniczej pod kierunkiem dr. hab. Piotra Fiedorczyka, prof. UwB, *Prawo o aktach stanu cywilnego w II Rzeczypospolitej. Jedno państwo, pięć reżimów prawnych*, Białystok 2022, s. 459.

¹¹ L. Górnicki, *Prawo prywatne międzydzielnicowe z 1926 r.*, [w:] *Okresy przejściowe – ustrój i prawo*, red. J. Przygodzki, Wrocław 2019, s. 164.

¹² Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych z 1926 r. (Dz.U. 1926 nr 101, poz. 580, z późn. zm.) (dalej: dalej: p.p.m).

¹³ Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych z 1926 r. (Dz.U. 1926 nr 101, poz. 580, z późn. zm.) (dalej: dalej: p.p.m.d.).

¹⁴ P. Mostowik, *Pochodzenie dziecka (macierzyństwo i ojcostwo) w prawie prywatnym międzynarodowym*, „*Studia Prawa Prywatnego*” 2014, z. 3–4, s. 61.

¹⁵ Prawo prywatne międzydzielnicowe mówiło o „prawie, któremu mąż matki podlegał osobiście”.

¹⁶ F. Zoll, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe prawo prywatne w zarysie*, Warszawa 1937, s. 41; Autor nieznany, *Prawo cywilne familijne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie, opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. K. Lutostańskiego*, Warszawa 1932, s. 20; w czasie prac kodyfikacyjnych L. Petrażycki stwierdzał, że „prawo męża matki powinno być zawsze stosowane”.

¹⁷ Art. 5 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. 1920 nr 7, poz. 44, z późn. zm.): „Przez urodzenie dzieci ślubne nabywają obywatelstwo ojca, dzieci nieślubne – obywatelstwo matki”.

jego miejsce zamieszkania¹⁸. A *contratio* wskazywano, iż niemożność przypisania potomkowi na podstawie art. 18 przymiotu „ślubnego” oznaczało uznanie dziecka za „nieślubne”. Na gruncie praktyki stosowania prawa taka sytuacja mogła mieć miejsce, gdy: dziecko urodziła kobieta niezamężna lub według prawa personalnego męża z czasu urodzenia się dziecka (względnie śmierci męża), dziecko ma być uważane za nieślubne¹⁹.

W przypadku uznania dziecka za „prawe” dla określenia stosunków między rodzicami a tymi zstępnymi właściwe było „prawo, któremu rodzice i dzieci osobiście podlegały”²⁰. Należy jednak zaznaczyć, iż w praktyce właściwym było prawo personalne męża, gdyż zgodnie z art. 2 w związku z art. 3 pkt 2 p.p.m.d. matka i dzieci dzieliły miejsce zamieszkania *pater familias*²¹. Dodatkowo warto wskazać, iż „stosunki między rodzicami a dziećmi” rozumiano w ujęciu szerokim, a więc pod pojęciem tym rozumiano relacje i stosunki osobiste i majątkowe²². Natomiast w przypadku, gdyby dziecko podlegało innemu prawu (co najczęściej następowało po uzyskaniu przez nie pełnoletniości), właściwym było prawo, „któremu strony wspólnie podlegały do ostatniego czasu”. Stanowiło to zabezpieczenie dla relacji majątkowych rodzic–dziecko, gdyż uniemożliwiało podleganie prawu przewidującemu fakultatywny „obowiązek utrzymywania zubożałych rodziców”²³. Wyjątki od tej zasady stanowiło:

1. odejście od zasady personalności prawa na rzecz *lex rei sitae*, które uzasadniane było relacją między nieruchomością a państwem, na obszarze którego się

¹⁸ Art. 3 pkt 2 p.p.m.d. z 1926 r.: „Mężatka sądownie nie rozłączna idzie co do miejsca zamieszkania za mężem; nieletnie lub niewłasnowolne dzieci ślubne, uprawnione (legitymowane) i przysposobione (adopotowane) idą za ojcem, nieślubne – za matką”.

¹⁹ F. Zoll, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe...*, s. 41.

²⁰ W przypadku p.p.m. z 1926 r. – „ich prawo ojczyście”.

²¹ Prawo właściwe było bowiem określane według zasady *domicilium*, tj. miejsca zamieszkania; zmiana prawa osobistego następowała jednak dopiero po upływie roku (w wyniku dekretu z dnia 8 października 1945 r. o zmianie prawa prywatnego międzydzielnicowego okres ten skrócono do miesiąca); P. Mostowik, *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2014, s. 267; Orzeczenie SN z 3 marca 1933 r., III 2C 69/32, Zb. Orz. SN 1933, poz. 145; Orzeczenie SN z 9 grudnia 1935 r., C III 836/35, Zb. Orz. SN 1936, poz. 287; Orzeczenie SN z 3 stycznia 1936 r., C II 1804/35, Zb. Orz. SN 1936, poz. 296.

²² F. Zoll, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe...*, s. 41.

²³ Ibidem.

znajdowała, jeżeli prawo właściwe ze względu na położenie nieruchomości wymagało stosowania własnego prawa²⁴ oraz

2. pierwszeństwo prawa personalnego męża przed właściwym prawem rodziców – rozwiązanie to argumentowano potencjalną kolizją prawa rodziców z prawem męża córki. W związku z tym ocena stosunku rodziców do córki wymagała uwzględnienia przepisów, które obowiązywały w kontekście małżeństwa córki.

W przypadku uznania dziecka za „nieślubne” prawem właściwym dla stosunków matki z dzieckiem było każdorazowe prawo osobiste matki i dziecka. Należy zwrócić uwagę, iż normy prawne *expressis verbis* korelowały prawa personalne dziecka z prawem osobistym matki²⁵. Odpowiednio do unormowań dotyczących dzieci „prawych” w przypadku zmiany prawa personalnego, „stosunek matki i dziecka podlegał ostatniemu ich prawu wspólnemu”.

Z kolei dla ustalenia „wzajemnych praw i obowiązków ojca i dziecka, ojca i matki” właściwym było prawo personalne matki i dziecka z chwili jego urodzenia. Na kanwie tego przepisu²⁶ Sąd Najwyższy²⁷, stwierdził (wydaje się, że mając na względzie *quasi* zasadę dobra dziecka), iż „dla dziecka nieślubnego emigrantki rosyjskiej, przebywającej w byłej Galicji, stosowało się w sprawach ojcostwa i alimentacji korzystniejsze dlań przepisy austriackiego kodeksu cywilnego”²⁸. Było powiązane to z klauzulą generalną, zgodnie z którą „należało stosować prawo ojca nieślubnego, gdy dla dziecka było korzystniejsze”²⁹.

Ponadto przyjmowano, iż jako prawo właściwe dla roszczeń o alimenty dla dziecka nieślubnego, urodzonego na obszarze byłego zaboru austriackiego, przyjmowano

²⁴ J. Górecki, *Prawa rzeczowe i posiadanie w projekcie ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2009, z. 1, s. 9.

²⁵ Z uwagi na fakt dzielenie miejsca zamieszkania i obywatelstwa matki z dzieckiem.

²⁶ Art. 21 p.p.m.d z 1926 r.: „Dla ustalenia nieślubnego ojcostwa, wzajemnych praw i obowiązków ojca i dziecka, tudzież ojca i matki właściwe jest prawo, któremu matka i dziecko podlegały w chwili urodzenia się dziecka. Wszakże należy stosować prawo ojca nieślubnego, gdy dla dziecka jest korzystniejsze”.

²⁷ Dalej: SN.

²⁸ Orzeczenie SN z 5 kwietnia 1927 r., III Rw 786/26, Przegląd Sądowy poz. 587/28.

²⁹ Już w czasie posiedzeń Komisji Kodyfikacyjnej zwracano uwagę na to nieostre sformułowanie.

austriackie prawo cywilne, gdyż „na mocy par. 163 tegoż kodeksu austr.[iackiego] można było dochodzić alimentów bez żądania uznania nieślubnego ojcostwa”³⁰. Ponadto dla oceny, która z ustawa była korzystniejsza, orzekający sąd, zdaniem SN, powinien był rozważyć „wszystkie okoliczności czynu i tą drogą wysnuć swe wnioski w danym przedmiocie w związku z przepisami ustaw kolidujących”³¹. Należy przy tym podkreślić, iż dla ustalenia nieślubnego ojcostwa, ustawy kolizyjne z 1926 r. nie odnosiły się do środków dowodowych, mających „stwierdzić fakt spółnienia dziecka przez pozwanego”. Wskazywały one jedynie na warunki materialnoprawne skutkujące stwierdzeniem prawości lub nieprawości pochodzenia dziecka³².

Postanowienia p.p.m. z 1926 r. uzupełniono również o wskazanie, że „jeżeli ojciec i matka mają miejsce zamieszkania w Polsce, należało stosować obowiązujące w Polsce prawo właściwe, gdy było korzystniejsze dla dziecka”. Ponadto, jak słusznie przywoływał Piotr Mostowik jedno z orzeczeń SN: „prawem korzystniejszym dla dziecka rozumiano prawo ojczyste, któremu ojciec podlegał z chwili urodzenia się dziecka”³³. Należy zgodzić się z autorem, że zasada prawa polskiego, ukonstytuowana w art. 21 p.p.m. oraz p.p.m.d. z 1926 r., mówiąca o podejściu korzystniejszym dla dziecka, polegała na dążeniu do osiągnięcia przychylnego rezultatu z punktu widzenia dziecka poprzez uwzględnienie preferowanego prawa spośród kilku wskazanych. Warto jednak zaznaczyć, że ta zasada nie oznaczała, że każde prawo stawało się właściwe, ale służyła rozszerzeniu zakresu stosowania prawa dzielnicowego³⁴.

Zasada ta doznawała ograniczenia na skutek ustalenia prawa właściwego na moment urodzin dziecka. W związku z tym, iż uniemożliwiono w ten sposób celową modyfikację prawa właściwego na skutek zmiany domicylu lub obywatelstwa, dziecko nie mogło powołać się na korzystniejsze dla niego każdorazowe prawo personalne³⁵.

³⁰ Orzeczenie SN z 26 marca 1935 r., C I 2205/34, Zb. Orz. SN 1935, poz. 405.

³¹ Orzeczenie SN z 4 marca 1936 r., C I 2512/35, Zb. Orz. SN 1936, poz. 458.

³² Orzeczenie SN z 10 października 1929 r., I C 735/29, Zb. Orz. SN 1929, poz. 179.

³³ P. Mostowik, *Pochodzenie dziecka...*, s. 61; orzeczenie SN z 31 grudnia 1937 r., C II 1623/37, Zb. Orz. SN 1938, poz. 464.

³⁴ Ibidem.

³⁵ F. Zoll, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe...*, s. 42.

Wydaje się uzasadniony pogląd, iż w ten sposób chroniono interesy majątkowe ojca przed nadużyciem roszczeń ze strony matki i dziecka³⁶.

Legitymacja, tj. uprawnienie dzieci nieślubnych, podlegała prawu personalnemu ojca właściwemu na moment legitymacji. W przypadku zaś, gdyby ojciec potomka już nie żył, stosowano prawo właściwe z czasu jego śmierci³⁷. Na kanwie art. 22 p.p.m. oraz p.p.m.d. z 1926 r. podkreślano, iż „chodziło przede wszystkim o interes dziecka”, gdyż legitymacja oznaczała większe korzyści dla zstępnego aniżeli dla ojca³⁸. Mając na uwadze niniejsze rozważania, nie brano zatem pod uwagę prawa przynależności państwowej dziecka³⁹.

Również adopcja podlegała prawu osobistemu przysposabiającego określonego na moment jej dokonania. Fryderyk Zoll słusznie zauważał, iż „warunki osobiste adoptowanego oceniano się według jego własnego prawa personalnego”⁴⁰. W związku z tym, dla zachowania właściwej formy dla tej czynności prawnej należało posiłkować się art. 5 p.p.m. oraz art. 7 p.p.m.d. z 1926 r.⁴¹. Z kolei podsumowując rozważania dotyczące ustaw kolizyjnych z 1926 r.⁴², warto podkreślić, iż rozróżnienie na dzieci „ślubne” i „nieślubne” spotkało się w okresie powojennym ze znaczną krytyką przedstawicieli doktryny prawniczej⁴³.

³⁶ M.P. Wójcik, *Tradycja i postęp w nowelizacji prawa prywatnego międzynarodowego*, „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2008, t. I, s. 218.

³⁷ M. Sośniak, *Zmiana statutu w prawie międzynarodowym prywatnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1964, z. 1.

³⁸ F. Zoll, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe...*, s. 42–43.

³⁹ Autor nieznany, *Międzynarodowe prawo prywatne. Skrypt zaaprobowany przez doc. dr. Michała Króla*, Wilno 1937, s. 44.

⁴⁰ F. Zoll, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe...*, s. 43.

⁴¹ Zob. K. Przybyłowski, *Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*, Lwów 1935.

⁴² Od 1929 r. Rzeczpospolita związana była konwencją haską z 1902 r. normującą instytucję opieki nad osobą i majątkiem małoletniego oraz zarządzenia wydawane w razie pilnej potrzeby ochrony dziecka. Nie dotyczyła zatem tytułowego zagadnienia.

⁴³ K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, „Studia Cywilistyczne” 1964, t. 5, s. 3; R. Nikodem, *Jurysdykcja krajowa, prawo właściwe i skuteczność zagranicznych orzeczeń w sprawach pochodzenia dziecka oraz macierzyństwa i ojcostwa*, [w:] *Międzynarodowe prawo rodzinne. Filiacja. Piecza nad dzieckiem. Alimentacja*, red. P. Mostowik, Warszawa 2023, s. 160; L. Babiński, *Zagadnienia współczesnego polskiego prawa prywatnego międzynarodowego*, Warszawa 1958, s. 29. Autor krytykował wyraźnie ustawę z 1926 r., ponieważ z uwagi na rozwój ustroju socjalistycznego przepisy o stosunkach między rodzicami i dziećmi uznaje za rozwlekłe i wywołujące zastrzeżenia z powodu

3. Prawo prywatne międzynarodowe z 1965 r.

Jednym z głównych założeń ustawy kolizyjnej z 1965 r.⁴⁴ była likwidacja krytykowanego zróżnicowania⁴⁵. Kazimierz Przybyłowski⁴⁶ dodatkowo podkreślał, że w projektach z lat 1951–1954 przewidywano właściwość wspólnego prawa ojczystego dziecka i rodziców. W tym miejscu warto również zaznaczyć, że w p.p.m. z 1965 r. regulacje dotyczące stosunków między rodzicami a dziećmi umieszczone zostały w części VI „Pokrewieństwo”. W zakres tych norm wchodziło ustalenie pochodzenia dziecka, roszczenia alimentacyjne i przysposobienie. Z kolei zagadnienia dotyczące opieki uregulowano osobno – w części VII pod tą samą nazwą.

Sprawy z zakresu władzy rodzicielskiej oraz opieki nad dziećmi określone były odpowiednio w art. 19 par. 1 oraz art. 23 par. 1 i 2 przywołanej ustawy kolizyjnej. Na podkreślenie w tym miejscu zasługuje fakt, że dla określenia prawa właściwego w tych stosunkach fundamentalne znaczenie miało obywatelstwo dziecka⁴⁷. Zakres statutu określonego art. 19 par. 1 p.p.m. z 1965 r. obejmował „całokształt wzajemnych praw i obowiązków osobowych oraz majątkowych między rodzicami i dziećmi”⁴⁸. Wskazane prawo właściwe regulowało kwestie nabycia, ograniczenia i ustania władzy rodzicielskiej, jej wykonywania i treść, przedstawicielstwa ustawowego dziecka, zarządu jego majątkiem, określenia miejsca zamieszkania dziecka oraz nabycia przez nie nazwiska. Mateusz Pilich podkreślał ponadto, że nie powinno budzić wątpliwości, iż w zakresie

przeciwstawienia dziecka małżeńskiego i pozamałżeńskiego. Podkreślał on również, że takowe zróżnicowanie nie funkcjonowało w polskim prawie materialnym.

⁴⁴ Ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. 1965 nr 46, poz. 290, z późn. zm.), dalej: p.p.m. z 1965 r.

⁴⁵ Należy zauważyć, że owo zróżnicowanie nie wynikało z nierównego traktowania osób w jednakowych sytuacjach, a raczej było ono wymuszone przez określony stan faktyczny, w którym nie było możliwości wzięcia pod uwagę sytuacji męża matki.

⁴⁶ K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia...*, s. 29.

⁴⁷ B. Walaszek, *Sądowe ustalenie nieślubnego ojcostwa w polskim prawie międzynarodowym prywatnym*, Kraków 1959, s. 83; J. Skąpski, *Zasada równości płci w odniesieniu do stosunków między rodzicami a dziećmi (łącznie z adopcją), w socjalistycznych systemach prawa międzynarodowego prywatnego ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Studia Prawnicze” 1978, nr 3, s. 43. Podczas prowadzenia prac legislacyjnych pojawił się pomysł, by dla ustalenia ojcostwa i macierzyństwa właściwe było prawo ojczyste matki, jednakże pomysł ten finalnie został odrzucony.

⁴⁸ M. Sośniak, B. Walaszek, E. Wierzbowski, *Międzynarodowe prawo rodzinne*, Wrocław–Warszawa 1969, s. 271 i n.

omawianych stosunków wynikających z art. 19 par. 1 p.p.m. z 1965 r. mieściło się uprawnienie rodziców do reprezentowania dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską i zakres umocowania rodziców jako przedstawicieli ustawowych dziecka⁴⁹.

Ogólna reguła z art. 19 par. 1 p.p.m. z 1965 r. bez rozróżnienia spraw dotyczących dzieci ślubnych i nieślubnych stanowiła, że „stosunki prawne między rodzicami a dzieckiem podlegają prawu ojczystemu dziecka”⁵⁰. Co istotne, doprecyzowany został subokreślnik temporalny „z chwili urodzenia dziecka” lub „z chwili uznania dziecka”. Przewidziano także subsydiarne uwzględnienie obywatelstwa matki dziecka nienarodzonego. Zasady te wykorzystano również w art. 20 p.p.m. z 1965 r. w zakresie obowiązku alimentacyjnego, a dotyczyły one, co istotne, roszczeń alimentacyjnych w różnych konfiguracjach osobowych⁵¹. Takie postanowienia ustawowe stanowiły wyraźne odejście od skomplikowanego łącznika obejmującego obywatelstwo członków rodziny, które przewidziane było w p.p.m. z 1926 r.

Zmiana stanu prawnego nastąpiła w 1995 r. wraz z przystąpieniem Rzeczypospolitej Polskiej do konwencji haskiej o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich⁵² z 1961 r. Na skutek jej ratyfikacji podstawą jurysdykcji był nie tylko łącznik obywatelstwa, ale również łącznik miejsca zwykłego pobytu. Szczególne znaczenie w tej kwestii należy przypisać art. 4 Konwencji haskiej z 1961 r., bowiem w ust. 3 zawarto normę kolizyjną operującą łącznikiem obywatelstwa. Jednakże organy państwa, którego obywatelem był małoletni (kierując się jego szczególnymi interesami), mogły po zawiadomieniu organów państwa jego miejsca

⁴⁹ M. Pilich, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego za lata 1990–2010*, [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego*, t. V, red. K. Ślęzak, Warszawa 2011, s. 106.

⁵⁰ P. Mostowik, *Pochodzenie dziecka oraz odpowiedzialność rodzicielska*, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe. Tom 20C*, red. M. Pazdan, Warszawa 2015, s. 336.

⁵¹ Por. J. Jakubowski, *Prawo międzynarodowe prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 1984, s. 146. Rozbieżne stanowiska zaprezentował W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Poznań 1990, s. 160 i n. Spór w doktrynie w tym zakresie zniknął wraz z wejściem w życie Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych z Hagi z dnia 2 października 1973 r.

⁵² Konwencja o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz.U. 1995 nr 106, poz. 519), dalej jako: konwencja haska z 1961 r.

stałego pobytu, podjąć, na mocy swego ustawodawstwa krajowego (prawa ojczystego dziecka), środki zmierzające do ochrony jego osoby lub jego majątku. Takie rozwiązanie skutkowało w praktyce prymatem właściwości prawa ojczystego i było podobne do reguły ogólnej zawartej w art. 4 konwencji haskiej z 1902 r.⁵³ Jak słusznie zauważył Piotr Mostowik „rozwiązanie kolizyjne wynikające z konwencji haskiej z 1961 r. jest skomplikowane. *Prima facie* wskazanie właściwości prawa (rodzaj łącznika) uzależnione było od tego, który sąd stosował normy kolizyjne – tj. państwa ojczystego dziecka albo państwa jego zwykłego pobytu. Oba postanowienia wyrażały w istocie konstrukcję właściwości *legis fori*, na opisanie łącznika kolizyjnego powtórzono bowiem okoliczności, które decydowały o jurysdykcji”⁵⁴.

Poruszając kwestie uregulowań konwencyjnych z 1961 r. należy dodać, że Polska zgodnie z art. 15 konwencji haskiej z 1961 r. złożyła zastrzeżenie o „właściwości swoich organów powołanych do rozstrzygania wniosków o unieważnienie, rozwiązanie lub rozluźnienie związku małżeńskiego między rodzicami małoletniego w celu podjęcia środków mających na celu ochronę jego osoby lub jego majątku”.

Również Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze⁵⁵ dnia 19 października 1996 r. wprowadziła znaczące zmiany względem konwencji haskiej z 1961 r. Normy kolizyjne zawarte w konwencji haskiej z 1996 r. zostały znacząco rozbudowane i umieszczone w rozdziale III – „Prawo właściwe”. Zastąpiły one reguły poprzedniej konwencji haskiej z 1961 r., a także w większym stopniu wyparły stosowanie przepisów krajowych.

⁵³ Oświadczenie rządowe z dnia 14 września 1929 r. z dnia 14 września 1929 r. w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Konwencji, dotyczącej uregulowania kolizyj ustawodawstw w zakresie małżeństwa, podpisanej w Hadze, dnia 12-go czerwca 1902 r.

⁵⁴ P. Mostowik, *Pochodzenie dziecka oraz...*, s. 339.

⁵⁵ Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze dnia 19 października 1996 r. (Dz.U. 2010 nr 172, poz. 1158), dalej jako: konwencja haska z 1996 r. Konwencja weszła w życie z dniem 1 listopada 2010 r. Przedmiotowa konwencja została ogłoszona w Dz.U. z 22 września 2010 r. Wcześniej jej tłumaczenie przygotowane zostało w Ministerstwie Sprawiedliwości pod kierunkiem K. Biernackiej i opublikowane w „Kwartalniku Prawa Prywatnego” 1998, nr 2, s. 386 i n. Konwencja jest otwarta do podpisu nie tylko przez państwa członkowskie Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego, ponieważ, w świetle art. 58 ust. 1, pod pewnymi warunkami może przystąpić do niej też inne państwo.

Dominacja regulacji konwencji haskiej z 1996 r. doprowadziła do tego, że wyznaczenie prawa właściwego na jej podstawie jest mocno powiązane z wyznaczeniem jurysdykcji i jej wykonywaniem. SN w postanowieniu z 16 listopada 2006 r. podkreślił, że „art. 19 par. 1 i 20 p.p.m. z 1965 r., nie odnoszą się do jurysdykcji sądów w sprawach alimentacyjnych, ale wskazują na prawo właściwe w sprawach ze stosunków prawnych między rodzicami a dzieckiem i w sprawach dotyczących roszczeń alimentacyjnych”⁵⁶. Mając na uwadze powyższe należy zauważyć, że na problematykę kolizyjną przekładają się zagadnienia dotyczące międzynarodowego postępowania cywilnego⁵⁷. Zgodnie z art. 15 ust. 1 konwencji haskiej z 1996 r. prawem właściwym jest *legis fori*. Jak wskazywał Piotr Mostowik⁵⁸ „na opisanie zakresów norm kolizyjnych z nich wynikających posługują się następującymi sformułowaniami: »wykonywanie przez organy jurysdykcji przyznanej postanowieniami rozdziału II« (art. 15 ust. 1), «warunki stosowania środków» (art. 15 ust. 3), »powstanie i ustanie odpowiedzialności rodzicielskiej z mocy prawa lub z mocy porozumienia lub czynności jednostronnej« (art. 16 ust. 1 i 2) i »wykonywanie odpowiedzialności rodzicielskiej« (art. 17)”.

Różnie brzmią dyspozycje tych przepisów, w szczególności mowa jest w nich, że „organy stosują przepisy własnego prawa” (art. 15 ust. 1) albo że dane zagadnienie „podlega prawu państwa zwykłego pobytu dziecka” (art. 15 ust. 3, art. 16 ust. 1 i 2, art. 17). W świetle art. 15 ust. 3 i art. 18 konwencji haskiej z 1996 r. zwykły pobyt dziecka bezpośrednio wyznacza właściwość prawa dla następujących zagadnień: warunków stosowania środków podjętych w państwie dawnego zwykłego pobytu, powstania i ustania odpowiedzialności rodzicielskiej z mocy prawa bądź porozumienia lub jednostronnej czynności prawnej (bez udziału organu sądowego) oraz dla sprawowania odpowiedzialności rodzicielskiej.

Stanowisko w zakresie ustalenia ojcostwa zajęł SN w postanowieniu z 7 czerwca 1972 r., w którym wskazał słusznie, że „zgodnie z art. 1101 par. 1 k.p.c. i art. 19 p.p.m. z 1965 r. roszczenie dziecka będącego obywatelem polskim dotyczące ustalenia, że ojcem jest obywatel państwa obcego stale przebywający za granicą, podlega rozpoznaniu przez sąd powszechny w Polsce. Wobec treści przepisów części trzeciej kodeksu postępowania

⁵⁶ Postanowienie SN z 16 listopada 2006 r., II CSK 178/06, LEX nr 327919.

⁵⁷ H. Schack, *Das IPR: ein Buch mit sieben Siegeln, reif für das moderne Antiquariat?*, [w:] *Liber amicorum Gerhard Kegel*, red. H. Krüger, H.-P. Mansel, München 2002, s. 194 i n.

⁵⁸ P. Mostowik, *Pochodzenie dziecka oraz...*, s. 341 i n.

cywilnego z 17 listopada 1964 r. nieaktualna jest zasada prawna ustalona w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 12 marca 1957 r. I CO 43/56 (OSN 1957, poz. 51), według której o prawa stanu mogli być pozywani przez sąd powszechny w Polsce spośród osób przebywających za granicą jedynie obywatele polscy”⁵⁹.

Warto podkreślić w tym miejscu, że zgodnie z art. 21 konwencji haskiej z 1996 r. „prawo” oznacza ogół przepisów obowiązujących w państwie z wyłączeniem norm kolizyjnych (czyli norm, na podstawie których można wykorzystać instytucję odesłania). Jeśli jednak na podstawie art. 16 konwencji haskiej z 1996 r. ma zastosowanie prawo państwa niebędącego stroną Konwencji i jeżeli normy kolizyjne tego państwa wskazują jako właściwe prawo innego państwa niebędącego stroną konwencji haskiej z 1996 r., które zastosowałoby własne prawo, stosuje się prawo tego innego państwa. Jeżeli według prawa tego innego państwa nie ma ono zastosowania, stosuje się prawo wskazane w art. 16 tej konwencji.

Wartościowe stanowisko zaprezentował SN w wyroku z 2 grudnia 2004 r., zgodnie z którym „art. 19 par. 2 zd. 2 p.p.m., który stanowi, że uznanie dziecka podlega prawu państwa, którego dziecko jest obywatelem w chwili uznania, jest normą kolizyjną miarodajną tak dla samej czynności uznania dziecka, jak i dla unieważnienia dokonanego uznania. Podstawowym uzasadnieniem dla poddania unieważnienia uznania statutowi uznania jest to, że prawo właściwe dla czynności prawnej decydować powinno również o skutkach naruszenia norm prawnych dotyczących warunków dokonania tej czynności. Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawia także to, że warunki dokonania uznania, pozostające w ścisłym związku z podstawami jego unieważnienia, reguluje ten sam system prawa, co w znacznym stopniu ułatwia postępowanie o unieważnienie. Fakt, że norma kolizyjna dotycząca uznania nie operuje pojęciem, które określałoby żądanie prowadzące do pozbawienia uznania mocy prawnej, ułatwia objęcie statutem uznania maksymalnie szerokiego wachlarza działań prowadzących w rezultacie do obalenia pochodzenia wynikającego z uznania. Nadto nic nie uzasadnia w prawie polskim poszukiwania odrębnej właściwości prawa dla żądań powołujących względną nieważność uznania od żądań, zmierzających do ustalenia, że uznanie dziecka jest z samego prawa nieważne”⁶⁰.

⁵⁹ Postanowienie SN z 7 czerwca 1972 r., III CRN 175/70, OSNC 1973, nr 2, poz. 35.

⁶⁰ Wyrok SN z 2 grudnia 2004 r., V CK 323/04, OSNC 2005, nr 12, poz. 209. W tymże wyroku SN wskazał również, że unieważnienie uznania lub ustalenie, że z mocy prawa jest ono nieważne, mieści się w zakresie art. 19 par. 2 p.p.m. 1965, mimo że przepis ten stanowił

Reasumując na kanwie p.p.m. z 1965 r. stosunki prawne między rodzicami a dziećmi podlegały prawu ojczystemu dziecka. Na potrzeby ustalenia i zaprzeczenia ojcostwa lub macierzyństwa oraz uznania dziecka ustawodawca posłużył się tu subokreślnikiem temporalnym. W myśl art. 19 par. 2 p.p.m. z 1965 r. ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa podlegało prawu ojczystemu dziecka z chwili jego urodzenia. Należy pamiętać jednak, że uznanie dziecka podlegało prawu państwa, którego dziecko było obywatelem w chwili uznania, uznanie zaś dziecka poczętego podlegało prawu ojczystemu matki⁶¹.

4. Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r.

Unormowania zawarte w ustawie p.p.m. z 1965 r. zostały przez ustawodawcę rozszerzone w rozdziale 12 „Stosunki między rodzicami a dzieckiem” ustawy p.p.m. z 2011 r. Zgodnie z art. 55 ust. 1 ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka podlegają prawu ojczystemu dziecka z chwili jego urodzenia, a więc zachowany zostaje tutaj prymat statutu personalnego dziecka⁶².

Szczególną uwagę należy poświęcić ust. 2 i 3 p.p.m. z 2011 r., bowiem jak słusznie zauważył Antoni Mączyński „art. 55 ust. 2 nowej ustawy dotyczy tylko sądowego ustalenia ojcostwa, a nie ogólniej – sądowego ustalenia pochodzenia dziecka, natomiast art. 55 ust. 3 dotyczy uznania dziecka zarówno przez ojca, jak przez matkę”⁶³. Obie instytucje mogą wydawać się podobne, jednakże prawa dla nich właściwe

jedynie o uznaniu dziecka. O skutkach naruszenia warunków przewidzianych dla dokonania danej czynności powinno decydować prawo właściwe dla danej czynności.

⁶¹ A. Mączyński, *Nowa regulacja międzynarodowego prawa rodzinnego*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi*, red. A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko, Warszawa 2014, s. 228 i n.

⁶² M. Wojewoda, *Oświadczenie małżonków o nazwisku noszonym po ślubie oraz o nazwisku dziecka w przypadku transkrypcji zagranicznego aktu małżeństwa (art. 106 P.a.s.c.)*, „*Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*” 2018, nr 2, s. 55; M. Pazdan, *Nazwisko w prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński. Warszawa 2010, s. 455.

⁶³ A. Mączyński, *Kolizyjna problematyka nazwiska*, [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego. Tom II*, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011.

identyczne nie są. Oba przepisy przewidują zamienną właściwość dwóch praw, ale przepis dotyczący sądowego ustalenia ojcostwa poddaje je zasadniczo statutowi personalnemu dziecka z chwili urodzenia, a alternatywnie – w sytuacji, gdy to prawo nie przewiduje tego sposobu ustalenia ojcostwa – prawu ojczystemu dziecka z chwili ustalenia. Regulacja dotycząca uznania w pierwszej kolejności mówi o prawie ojczystemu dziecka z chwili uznania, a dopiero w drugiej kolejności – o prawie ojczystemu dziecka z chwili urodzenia. Mając na uwadze powyższe należy zauważyć, że analogicznie jak w ustawie p.p.m. z 1965 r. nie zastosowano wskazania preferencyjnego prawa właściwego, które mogłoby być korzystniejsze dla dziecka. Jednakże, ust. 2 i 3 p.p.m. z 2011 r. przewidują alternatywne wskazanie, które w praktyce jest korzystne dla dziecka, bowiem zwiększa prawdopodobieństwo ustalenia jego pochodzenia⁶⁴.

Analizując art. 55 p.p.m. z 2011 r. należy wysunąć wnioski, że z przepisów zawartych w omawianym artykule wynikają zasadniczo różne normy kolizyjne (statutów jest tyle, ile zakresów spraw nimi określonych). W odniesieniu do skutków ich wykorzystania można wyróżnić zasadniczy statut pochodzenia dziecka (stosunku rodzicielstwa, tj. macierzyństwa lub ojcostwa), wyznaczony przez art. 55 ust. 1 p.p.m. z 2011 r., następnie statut sądowego ustalenia ojcostwa i macierzyństwa, wyznaczony przez art. 55 ust. 1 i 2 p.p.m. z 2011 r., oraz statut uznania dziecka, wyznaczony przez art. 55 ust. 3 i 4 p.p.m. z 2011 r.⁶⁵

W przypadku zastosowania odesłania zwrotnego, przewidzianego art. 5 ust 1 p.p.m. z 2011 r. w omawianym zakresie właściwe będzie prawo polskie. Jak słusznie wskazywał Piotr Mostowik, odesłanie zwrotne może mieć miejsce nie tylko po uwzględnieniu norm kolizyjnych systemu państwa wskazanego przez art. 55 ust. 1, ust. 3 i ust. 4 p.p.m. z 2011 r., ale również prawa państwa właściwego z uwagi na treść art. 55 ust. 2 i ust. 3 *in fine* p.p.m. z 2011 r.⁶⁶ W art. 55 p.p.m. z 2011 r. mamy do czynienia ze wskazaniem korygującym, bowiem kolejny łącznik (różniący się w tym przypadku subokreślnikiem

⁶⁴ P. Mostowik, *Komentarz do art. 55*, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017, s. 853.

⁶⁵ W zakresie rozgraniczenia zakresu normy dotyczącej uznania od norm odnoszących się do innych sposobów ustalenia pochodzenia dziecka, w tym z mocy prawa (np. w następstwie domniemań) i drogą sądowego ustalenia E. Skrzydło-Tefelska, *Uznanie dziecka dokonywane na styku różnych systemów prawnych*, [w:] *Obrót prawny z zagranicą w sprawach stanu cywilnego. Konkordat*, Lublin 1997, s. 74 i n.

⁶⁶ P. Mostowik, *Pochodzenie dziecka oraz...*, s. 854.

temporalnym) podlega uwzględnieniu dopiero w przypadku nieuzyskania oczekiwanego skutku materialnoprawnego. Zastosowanie wskazań korygujących ma na celu przede wszystkim uzyskanie zamierzonego celu, w postaci sądowego ustalenia ojcostwa.

Reguła podstawowa prawa właściwego dla pochodzenia dziecka została określona w art. 55 ust. 1 p.p.m. z 2011 r. Zgodnie z jego treścią ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka podlegają prawu ojczystemu dziecka z chwili jego urodzenia. Takie stanowisko zaprezentował również SO w Słupsku stając na stanowisku, że „zgodnie z art. 55 ust. 1 Prawo prywatne międzynarodowe, sprawy pochodzenia dziecka podlegają, co do zasady, prawu ojczystemu dziecka z chwili jego urodzenia. W ustawie doprecyzowano, że norma ta dotyczy początkowego momentu (zaistnienia) relacji rodzicielstwa oraz jej zakończenia (w szczególności zaprzeczenia pochodzenia dziecka od danego rodzica), co wyczerpuje całość zagadnień filiacyjnych”⁶⁷.

W przypadku sądowego ustalenia ojcostwa i macierzyństwa należy zaznaczyć, że „sądowe ustalenie rodzicielstwa” oznacza każde urzędowe (najczęściej sądowe) stwierdzenie pochodzenia dziecka od danej osoby. Skutek przewidziany w art. 55 ust 1 i 2 p.p.m. z 2011 r. nie opiera się na dobrowolnym oświadczeniu woli jednego z rodziców, a stanowi efekt ustaleń po przeprowadzeniu postępowania przez sąd lub inny organ państwowy. Tak ukształtowany stan prawny obejmuje sytuacje, w których organy państwowe swym orzeczeniem kreują prawny stosunek ojcostwa lub macierzyństwa w oparciu o konkretne przesłanki prawa materialnego.

W myśl art. 55 ust. 3 i 4 p.p.m. z 2011 r. uznanie dziecka poczętego, lecz jeszcze nienarodzonego podlega prawu ojczystemu matki z chwili uznania, a uznanie dziecka urodzonego podlega prawu ojczystemu dziecka z chwili jego uznania. Jednakże, jeśli to ostatnie prawo nie przewiduje uznania dziecka, zastosowanie znajduje prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia, jeżeli to prawo uznanie przewiduje.

Podczas analizowania regulacji dotyczących spraw afiliacyjnych nie można pominąć instytucji klauzuli porządku publicznego⁶⁸, przewidzianej art. 7 p.p.m. z 2011 r., zgodnie

⁶⁷ Postanowienie Sądu Okręgowego w Słupsku z 6 września 2017 r., IV Cz 573/17, LEX nr 2362571.

⁶⁸ Klauzula porządku publicznego obecnie najczęściej pojawia się w kontekście dokonania zagranicznych aktów stanu cywilnego. Tak m.in. wyrok WSA w Warszawie z 20 listopada 2020 r., IV SA/Wa 1618/20, LEX nr 3162068, wyrok WSA w Warszawie z 24 października 2019 r.,

z którą prawa obcego nie stosuje się, jeżeli jego stosowanie miałyby skutki sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej. Zastosowanie klauzuli porządku publicznego jest niezwykle istotne, bowiem podczas stosowania norm kolizyjnych nigdy nie ma pewności, czy wykorzystanie określonych regulacji międzynarodowego prawa prywatnego nie skutkuje zaistnieniem rozstrzygnięcia, które będzie nieakceptowalne w określonym porządku prawnym⁶⁹. Niemalże tożsamy skutek może przenieść wykorzystanie instrumentu określonego w art. 8 ust. 1 p.p.m. 2011⁷⁰. Bowiem zgodnie z jego treścią wskazanie prawa obcego nie wyłącza

IV SA/Wa 1612/19, LEX nr 3022725, wyrok NSA z dnia 17 grudnia 2014 r., II OSK 1298/13, Legalis, wyrok WSA w Gliwicach z dnia 6 kwietnia 2016 r., II SA/Gl 1157/15, LEX nr 2035383, wyrok WSA w Krakowie z dnia 10 maja 2016 r., III SA/Kr 1400/15, LEX nr 2056842, wyrok WSA w Gliwicach z dnia 6 maja 2010 r., II SA/Gl 669/09, ONSAiWSA 2011, nr 6, poz. 114., LEX, wyrok NSA z dnia 20 czerwca 2018 r., II OSK 1808/16, LEX nr 2513922, uchwała NSA z dnia 2 grudnia 2019 r., II OPS 1/19, ONSAiWSA 2020, nr 2, poz. 11, LEX, wyrok NSA z dnia 28 lutego 2016 r., II OSK 1112/16, LEX nr 2495844, wyrok WSA w Poznaniu z dnia 5 kwietnia 2018 r., II SA/Po 1169/17, wyrok NSA z dnia 10 października 2018 r., II OSK 2552/16.

⁶⁹ A. Rogacka-Łukasik, *Funkcjonalne powiązania wybranych instytucji prawa publicznego z prawem prywatnym międzynarodowym*, „Administracja. Teoria – dydaktyka – praktyka” 2018, z. 3, s. 188 i n.

⁷⁰ Na temat przepisów wymuszających swoje zastosowanie m.in.: B. Fuchs, *Przepisy wymuszające swoją właściwość w przyszłej kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2000, nr 3, s. 653 i n.; M. Mataczyński, *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2005, s. 16; M. Mataczyński, *Obce przepisy wymuszające swoje zastosowanie. Rozważania na tle art. 7 ust. 1 konwencji rzymskiej oraz orzecznictwa sądów niemieckich*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, nr 2, s. 375 i n.; M. Pazdan, *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych z kolizyjnoprawnego punktu widzenia*, [w:] *Zagadnienia prawa cywilnego, samorządowego i rolnego. Pamięci Profesora Waleriana Pańki*, red. A. Agopszowicz, T. Kurowska, M. Pazdan, Katowice 1993, s. 171 i n.; M. Tomaszewski, *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe*, „Państwo i Prawo” 1970, nr 12, s. 917 i n.; J. Pazdan, *Znaczenie „przepisów wymuszających swoją właściwość” przy wykonywaniu umowy o budowę zakładu górniczego za granicą*, „Przegląd Prawa Gospodarczego” 1984, t. 7, s. 55 i n.; W. Popiołek, *Znaczenie przepisów o „bezpośrednim działaniu” w zakresie eksportu kompletnego obiektu*, [w:] *Zagadnienia prawne eksportu kompletnych obiektów przemysłowych*, red. M. Pazdan, A. Tynela, Katowice 1980, s. 117 i n.; W. Popiołek, *Zobowiązania z umów w projekcie konwencji EWG o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*, „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” 1979, nr 3, s. 148 i n.; A. Mączyński, *Nowelizacja przepisów szczególnych o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1986, t. XIX, s. 119 i n.; M.A. Zachariasiewicz, *Nowe prądy w kolizjonistyce Stanów Zjednoczonych i ich wpływ na naukę europejską*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”

zastosowania tych przepisów prawa polskiego, z których treści lub celów w sposób niewątpliwy wynika, że regulują one podlegający ocenie stosunek prawny bez względu na to, jakiemu prawu on podlega. Jak w zakresie przepisów wymuszających swoją właściwość zaznaczał M. Tomaszewski „przepis art. 8 ust. 1 p.p.m. może i powinien, stanowić podstawę prawną przyznania wymuszającego (nadrzędnego) charakteru polskim przepisom imperatywnym wtedy, gdy ich szczególny (priorytetowy) zasięg zastosowania wynika z analizy ich treści lub celu (*ratio legis*)”⁷¹. Jako sprzeczne z polskim porządkiem prawnym, a także regulacjami międzynarodowymi, trzeba by ocenić rozwiązania prawa obcego, które wyłączają ustalenie lub uznanie ojcostwa w pewnych generalnych sytuacjach (np. w razie urodzenia dziecka przez kobietę niezamężną albo małoletnią) lub w odniesieniu do określonych kategorii mężczyzn (np. małoletnich, wyznawców danej religii).

5. Podsumowanie

Podsumowując, problem prawny określenia stosunków między rodzicami a dziećmi w prawie prywatnym międzynarodowym znajdował swoje zastosowanie na gruncie prawodawstwa polskiego już w ustawach kolizyjnych z 1926 r. Zgodnie z zasadą prawości rodu (i wynikającymi z niej następstwami) prymat przyznano prawu personalnemu ojca. Dopiero w przypadku dzieci nieślubnych normy właściwe uwarunkowane były prawem osobistym matki, a w nadzwyczajnych sytuacjach (kwestie ustalenia ojcostwa) przyjmowano prawo korzystniejsze dla potomka. Od regulacji z 1965 r. wyraźnie widoczna jest tendencja odwrotna – prawodawca

1995, nr 2, s. 213 i n.; M. Lijowska, *Instrumenty kolizyjnoprawnej ochrony konsumenta a przepisy koniecznego zastosowania*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, nr 2, s. 423 i n.; M.A. Zachariasiewicz, *O potrzebie wskazania w nowej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym podstawy stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2010, t. 7, s. 9 i n.; Ł. Żarnowiec, *Komentarz do art. 9*, [w:] M. Zachariasiewicz, M.A. Zachariasiewicz, M. Kropka, M. Jagielska, Ł. Żarnowiec, *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)*, LEX/el; M. Zachariasiewicz, *Komentarz do art. 11*, [w:] M. Zachariasiewicz, M.A. Zachariasiewicz, M. Kropka, M. Jagielska, Ł. Żarnowiec, *Komentarz do rozporządzenia nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)*, LEX/el.

⁷¹ M. Tomaszewski, *Komentarz do art. 8*, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017, s. 240.

odszedł od różnicowania dzieci na „ślubne” i „nieślubne” oraz prymat przyznano prawu personalnemu dziecka. Pomimo iż ustawodawca nie zawarł *expressis verbis* przyjmowania prawa korzystniejszego dla dziecka, rozwiązanie to widoczne jest na gruncie art. 55 ust. 2 i 3 p.p.m. z 2011 r., gdyż zwiększa prawdopodobieństwo ustalenia jego pochodzenia. Rozwiązanie to jest dla dziecka przychylniejsze, gdyż ustalenie pochodzenia wiąże się z przyznaniem określonych praw i obowiązków rodzicielskich oraz z kwestią dziedziczenia. Należy jednak zauważyć, iż na ustawy kolizyjne z 1965 i 2011 r. (wydaje się ze względu na specyfikę regulacji), wyraźny wpływ miały poglądy doktryny prawniczej. Taki model stanowienia prawa jest zgodny z zasadami prawidłowej regulacji z art. 2 Konstytucji RP. Doktryna prawnicza jest bowiem jednym ze źródeł autorytetu prawnego – pomaga interpretować przepisy prawne oraz ułatwia zrozumieć *ratio legis* danych instytucji prawnych. Ponadto analizy ekspertów stanowią ważną wskazówkę, pomocną w celu uniknięcia niejasności oraz sprzeczności w treści aktów prawnych na etapie ich stosowania. Zatem uwzględnianie przez prawodawcę opinii przedstawicieli literatury przedmiotu podnosi jakość legislacji i przyczynia się do uchwalania bardziej kompleksowych rozwiązań prawnych.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Dz.U. 1926 nr 101, poz. 580, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych (Dz.U. 1926 nr 101, poz. 580, z późn. zm.).
- Dekret z dnia 8 października 1945 r. o zmianie prawa prywatnego międzydzielnicowego (Dz.U.1945 nr 44, poz. 252, z późn. zm.).
- Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. – Prawo rodzinne (Dz.U. 1946 nr 6, poz. 52, z późn. zm.).
- Dekret z dnia 14 maja 1946 r. – Prawo opiekuńcze (Dz.U. 1946 nr 20, poz. 135, z późn. zm.).
- Konwencja o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz.U. 1995 nr 106, poz. 519).
- Ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. 1965 nr 46, poz. 290, z późn. zm.).
- Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze dnia 19 października 1996 r. (Dz.U. 2010 nr 172, poz. 1158).

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U.2011 nr 80, poz. 432, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. 1920 nr 7, poz. 44, z późn. zm.).

Orzecznictwo

Orzeczenie SN z 5 kwietnia 1927 r., III Rw 786/26, Przegląd Sądowy poz. 587/28.

Orzeczenie SN z 10 października 1929 r., I C 735/29, Zb. Orz. SN 1929, poz. 179.

Orzeczenie SN z 3 marca 1933 r., III 2C 69/32, Zb. Orz. SN 1933, poz. 145.

Orzeczenie SN z 26 marca 1935 r., C I 2205/34, Zb. Orz. SN 1935, poz. 405.

Orzeczenie SN z 9 grudnia 1935 r., C III 836/35, Zb. Orz. SN 1936, poz. 287.

Orzeczenie SN z 3 stycznia 1936 r., C II 1804/35, Zb. Orz. SN 1936, poz. 296.

Orzeczenie SN z 4 marca 1936 r., C I 2512/35, Zb. Orz. SN 1936, poz. 458.

Orzeczenie SN z 31 grudnia 1937 r., C II 1623/37, Zb. Orz. SN 1938, poz. 464.

Postanowienie SN z 7 czerwca 1972 r., III CRN 175/70, OSNC 1973, nr 2, poz. 35.

Wyrok SN z 2 grudnia 2004 r., V CK 323/04, OSNC 2005, nr 12, poz. 209.

Postanowienie SN z 16 listopada 2006 r., II CSK 178/06, LEX nr 327919.

Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 6 maja 2010 r., II SA/Gl 669/09, ONSAiWSA 2011, nr 6, poz. 114, LEX.

Wyrok NSA z dnia 17 grudnia 2014 r., II OSK 1298/13, Legalis.

Wyrok NSA z dnia 28 lutego 2016 r., II OSK 1112/16, LEX nr 2495844.

Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 6 kwietnia 2016 r., II SA/Gl 1157/15, LEX nr 2035383.

Wyrok WSA w Krakowie z dnia 10 maja 2016 r., III SA/Kr 1400/15, LEX nr 2056842.

Postanowienie SO w Słupsku z 6 września 2017 r., IV Cz 573/17, LEX nr 2362571.

Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 5 kwietnia 2018 r., II SA/Po 1169/17.

Wyrok NSA z dnia 20 czerwca 2018 r., II OSK 1808/16, LEX nr 2513922.

Wyrok NSA z dnia 10 października 2018 r., II OSK 2552/16.

Wyrok WSA w Warszawie z 24 października 2019 r., IV SA/Wa 1612/19, LEX nr 3022725.

Uchwała NSA z dnia 2 grudnia 2019 r., II OPS 1/19, ONSAiWSA 2020, nr 2, poz. 11, LEX.

Wyrok WSA w Warszawie z 20 listopada 2020 r., IV SA/Wa 1618/20, LEX nr 3162068.

Literatura

[Autor nieznany], *Międzynarodowe prawo prywatne. Skrypt zaaprobowany przez doc. dr. Michała Króla*, Wilno 1937.

[Autor nieznany], *Prawo cywilne rodzinne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie, opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. K. Lutostańskiego*, Warszawa 1932.

- Babiński Leon, *Zagadnienia współczesnego polskiego prawa prywatnego międzynarodowego*, Warszawa 1958.
- Bossowski Franciszek, *O naszych najbliższych zadaniach ustawodawczych*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” 1919, z. 1.
- Dvorský Václav F., *Międzynarodowe prawo prywatne w międzywojennych Polsce i Czechosłowacji*, „Forum Prawnicze” 2020, nr 5.
- Dworas-Kulik Judyta, Moriak-Protopopowa Khrystyna, *Projekt Lutostańskiego a bolszewickie regulacje prawne dotyczące prawa małżeńskiego okresu międzywojennego*, „Kościół i Prawo” 2020, nr 1.
- Fierich Ksawery, *Kilka uwag w sprawie obecnych zadań ustawodawstwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 15.
- Fuchs Beradetta, *Przepisy wymuszające swoją właściwość w przyszłej kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2000, nr 3.
- Górecki Jacek, *Prawa rzeczowe i posiadanie w projekcie ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2009, z. 1.
- Górnicki Leonard, *Prawo prywatne międzydzielnicowe z 1926 r.*, [w:] *Okresy przejściowe – ustrój i prawo*, red. Jacek Przygodzki, Wrocław 2019.
- Górnicki Leonard, *Założenia i koncepcje kodyfikacji prawa w II RP*, „Prawo i Więzy” 2022, nr 4.
- Jakubowski Jerzy, *Prawo międzynarodowe prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 1984.
- Jastrzębski Robert, *Prawo prywatne międzydzielnicowe. Zarys problematyki*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2015, z. 3.
- Krzesimowski Marian, *Nieco o naszej działalności prawodawczej*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1920, nr 46.
- Ludwiczak Witalis, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Poznań 1990.
- Makiła Dariusz, *Historia prawa w Polsce*, Warszawa 2008.
- Makiła Dariusz, Naworski Zbigniew, *Historia prawa na ziemiach polskich. Polska pod zaborami. II Rzeczpospolita. Zarys wykładu*, Toruń 2000.
- Makowski Wacław, *W sprawie ujednostajnienia ustawodawstwa*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 2–3.
- Markiewicz Jerzy, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939 (zagadnienia wybrane)*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2010, t. 3.
- Mataczyński Maciej, *Obce przepisy wymuszające swoje zastosowanie. Rozważania na tle art. 7 ust. 1 konwencji rzymskiej oraz orzecznictwa sądów niemieckich*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, nr 2.
- Mataczyński Maciej, *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2005.

- Mączyński Antoni, *Kolizyjna problematyka nazwiska*, [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 2, red. Jacek Gudowski, Karol Weitz, Warszawa 2011, LEX/el.
- Mączyński Antoni, *Nowa regulacja międzynarodowego prawa rodzinnego*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi*, red. Anna Dańko-Roesler, Aleksandra Oleszko, Radosław Pastuszko, Warszawa 2014.
- Mączyński Antoni, *Nowelizacja przepisów szczególnych o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe*, „*Krakowskie Studia Prawnicze*“ 1986, t. XIX.
- Milewski Stanisław, Redzik Adam, *Themis i Pheme. Czasopiśmiennictwo prawnicze w Polsce do 1939 roku*, Warszawa 2011.
- Mostowik Piotr, *Komentarz do art. 55*, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. Jerzy Poczobut, Warszawa 2017.
- Mostowik Piotr, *Pochodzenie dziecka (macierzyństwo i ojcostwo) w prawie prywatnym międzynarodowym*, „*Studia Prawa Prywatnego*” 2014, z. 3–4.
- Mostowik Piotr, *Pochodzenie dziecka oraz odpowiedzialność rodzicielska*, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe. Tom 20C*, red. Maksymilian Pazdan, Warszawa 2014.
- Mostowik Piotr, *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2014.
- Pazdan Jadwiga, *Znaczenie „przepisów wymuszających swoją właściwość” przy wykonywaniu umowy o budowę zakładu górniczego za granicą*, „*Przegląd Prawa Gospodarczego*“ 1984, t. 7.
- Pazdan Maksymilian, *Nazwisko w prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. Piotr Machnikowski, Jacek Gołaczyński. Warszawa 2010.
- Pazdan Maksymilian, *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych z kolizyjnoprawnego punktu widzenia*, [w:] *Zagadnienia prawa cywilnego, samorządowego i rolnego. Pamięci Profesora Waleriana Pańki*, red. Antoni Agopszowicz, Teresa Kurowska, Maksymilian Pazdan, Katowice 1993.
- Pilich Mateusz, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego za lata 1990–2010*, [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego*, t. V, red. Krzysztof Ślezbak, Warszawa 2011.
- Popiółek Wojciech, *Znaczenie przepisów o „bezpośrednim działaniu” w zakresie eksportu kompletnego obiektu*, [w:] *Zagadnienia prawne eksportu kompletnych obiektów przemysłowych*, red. Maksymilian Pazdan, Andrzej Tynel, Katowice 1980.
- Popiółek Wojciech, *Zobowiązania z umów w projekcie konwencji EWG o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*, „*Problemy Prawne Handlu Zagranicznego*” 1979, nr 3.

- Przybyłowski Kazimierz, *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, „Studia Cywilistyczne” 1964, t. 5.
- Przybyłowski Kazimierz, *Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*, Lwów 1935.
- Radwański Zbigniew, *Prawo cywilne i proces cywilny*, [w:] *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939. Część II*, red. Franciszek Ryszka, Warszawa 1968.
- Rogacka-Łukasik Anna, *Funkcjonalne powiązania wybranych instytucji prawa publicznego z prawem prywatnym międzynarodowym*, „Administracja. Teoria – Dydaktyka – Praktyka” 2018, z. 3.
- Rycko Nikodem, *Jurysdykcja krajowa, prawo właściwe i skuteczność zagranicznych orzeczeń w sprawach pochodzenia dziecka oraz macierzyństwa i ojcostwa*, [w:] *Międzynarodowe prawo rodzinne. Filiacja. Piecza nad dzieckiem. Alimentacja*, red. Piotr Mostowik, Warszawa 2023.
- Schack Haimo, *Das IPR: ein Buch mit sieben Siegeln, reif für das moderne Antiquariat?*, [w:] *Liber amicorum Gerhard Kegel*, red. Hilmar Krüger, Heinz P. Mansel, München 2002.
- Skąpski Józef, *Zasada równości płci w odniesieniu do stosunków między rodzicami a dziećmi (łącznie z adopcją), w socjalistycznych systemach prawa międzynarodowego prywatnego ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Studia Prawnicze” 1978, nr 3.
- Skrzydło-Tefelska Ewa, *Uznanie dziecka dokonywane na styku różnych systemów prawnych*, [w:] *Obrót prawny z zagranicą w sprawach stanu cywilnego. Konkordat*, Lublin 1997.
- Sośniak Mieczysław, Walaszek Bronisław, Wierzbowski Eustachy, *Międzynarodowe prawo rodzinne*, Wrocław–Warszawa 1969.
- Sośniak Mieczysław, *Zmiana statutu w prawie międzynarodowym prywatnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1964, z. 1.
- Tomaszewski Maciej, *Komentarz do art. 8*, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. Jerzy Poczobut, Warszawa 2017.
- Tomaszewski Maciej, *Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe*, „Państwo i Prawo” 1970, nr 12.
- Truskowski Bartosz K., *Karcenie dzieci na ziemiach polskich. Regulacje prawne od XIX wieku do dziś*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2020, z. 1.
- Truskowski Bartosz K., *Prawo o aktach stanu cywilnego w II Rzeczypospolitej. Jedno państwo, pięć reżimów prawnych*, rozprawa doktorska przygotowana w Katedrze Nauk Historyczno-Prawnych, Teorii i Filozofii Prawa oraz Komparatystyki Prawniczej pod kierunkiem dr. hab. Piotra Fiedorczyka, prof. UwB, Białystok 2022.
- Walaszek Bronisław, *Sądowe ustalenie nieślubnego ojcostwa w polskim prawie międzynarodowym prywatnym*, Kraków 1959.
- Wojewoda M., *Oświadczenie małżonków o nazwisku noszonym po ślubie oraz o nazwisku dziecka w przypadku transkrypcji zagranicznego aktu małżeństwa (art. 106 P.a.s.c.)*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2018, nr 2.
- Wójcik Mariusz P., *Tradycja i postęp w nowelizacji prawa prywatnego międzynarodowego*, „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2008, t. I.

Zachariasiewicz Maciej A., *Nowe prądy w kolizjonistyce Stanów Zjednoczonych i ich wpływ na naukę europejską*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego“ 1995, nr 2.

Zoll Fryderyk, *Międzynarodowe i międzydzielnicowe prawo prywatne w zarysie*, Warszawa 1937.

Zoll Fryderyk, *Nasze zadania najbliższe w dziedzinie międzynarodowego i międzydzielnicowego prawa prywatnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 23.

Źródła drukowane

Protokoły obrad Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo międzynarodowe i międzydzielnicowe prywatne, Kraków 1920.

Protokoły obrad Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo międzynarodowe i międzydzielnicowe prywatne – II i III czytanie, Kraków 1921.

► STRESZCZENIE

Prawo właściwe dla określenia stosunków między rodzicami a dziećmi w prawie prywatnym międzynarodowym – analiza w ujęciu historycznoprawnym

Autorzy skoncentrowali się na problematyce prawa właściwego dla określenia stosunków między rodzicami a dziećmi, przeprowadzając analizę postanowień polskich ustaw kolizyjnych w ujęciu historycznoprawnym wraz z obowiązującymi konwencjami. Przedstawiono kontekst rozwoju norm prawnych dotyczących relacji między rodzicami a dziećmi na przestrzeni dziejów (m.in. krytykę doktryny ze względu na różnicowanie na dzieci „ślubne” i „nieślubne”) oraz zmiany w podejściu do regulacji stosunków rodzicielskich na przestrzeni lat. Odchodzi się bowiem od łącznika obejmującego obywatelstwo członków rodziny (najczęściej męża matki) na rzecz łącznika obywatelstwa dziecka czy jego miejsca zwykłego pobytu. Wnikliwie przedstawiono również wpływ unormowań międzynarodowych (w szczególności konwencji haskich) na kształtowanie norm dotyczących władzy rodzicielskiej.

Kolejnym istotnym zagadnieniem poruszonym w tekście była rola prawa prywatnego międzynarodowego w regulowaniu stosunków rodzicielskich (z pominięciem opieki nad małoletnim). Przeanalizowano również, w jaki sposób przepisy prawodawstwa kolizyjnego kształtują obowiązujące normy w tej sferze życia społecznego. Warto podkreślić, iż ustawach kolizyjnych z 1965 i 2011 r. nie przewidziano *expressis verbis* właściwości prawa korzystniejszego dla dziecka, tak jak miało to miejsce w ustawach z 1926 r. W dalszej części tekstu przedstawiono także aktualne wyzwania i trudności związane z określaniem prawa właściwego w sprawach rodzicielskich w kontekście międzynarodowym. Znaczenie norm kolizyjnych dla spraw filiacyjnych jest bardzo istotne,

bowiem w skali międzypaństwowej nie nastąpiło ujednoczenie bądź harmonizacja prawa materialnego dotyczącego statusu prawnego dziecka i rodziców. Publikacja stanowi kompleksową analizę prawa właściwego dla stosunków między rodzicami a dziećmi w prawie prywatnym międzynarodowym, uwzględniającą perspektywę historycznoprawną. Ponadto może stanowić ona przyczynek do dalszych badań nad omawianym zagadnieniem oraz służyć ułatwieniu identyfikacji potencjalnych obszarów wymagających pogłębionych analiz i opracowań w kontekście przyszłych badań w tej dziedzinie.

► SUMMARY

The Law Applicable to Determining the Relations Between Parents and Children in Private International Law – An Analysis in the Legal-Historical Perspective

The authors focused on the problem of the law applicable to the determination of relations between parents and children, conducting an analysis of the provisions of the Polish conflict of laws in a historical and legal perspective, together with the applicable conventions. The authors present the context of the development of legal norms regarding relations between parents and children over the course of history (including criticism of the doctrine due to the distinction between “legitimate” and “illegitimate” children) and changes in the approach to the regulation of parental relations over the years are presented. The connecting factor covering the citizenship of family members (usually the mother’s husband) was abandoned in favor of the connecting factor covering the citizenship of the child or his or her place of habitual residence. The influence of international regulations (in particular the Hague Conventions) on shaping norms regarding parental authority is also carefully presented.

Another important issue discussed in the text was the role of private international law in regulating parental relations (excluding custody of minors). It was analyzed how the provisions of the conflict of law legislation shape the applicable norms in this sphere of social life. The text further presents current challenges and difficulties related to determining the applicable law in parenting matters in the international context. The publication is a comprehensive analysis of the law applicable to relations between parents and children in private international law, taking into account the historical and legal perspective. Moreover, it may constitute a contribution to further research on the discussed issue and facilitate the identification of potential areas requiring in-depth analyzes and studies in the context of future research in this field.